

عوامل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با رغبت تحصیلی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

دکتر داود ابراهیم‌پور¹

دکتر صفر حیاتی²

یعقوب ابراهیم‌پور³

چکیده

مطالعه انگیزه و رغبت تحصیلی دانشجویان و شناخت علایق تحصیلی آنان می‌تواند آگاهی برنامه‌ریزان و مدیران دانشگاه آزاد اسلامی را جهت بهبود فرآیند آموزش و طراحی برنامه‌های آموزشی و درسی یاری نموده، و بهره‌وری نیروی انسانی متخصص دانشگاهی را افزایش دهد. در تحقیق حاضر با استفاده از روش پیمایش، 221 نفر از دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب و پرسشنامه تحقیق که حاوی مقیاس اندازه‌گیری رغبت تحصیلی و برخی متغیرهای مستقل که از بعد اجتماعی، فرهنگی و روانی می‌توانند بر رغبت تحصیلی دانشجویان مؤثر باشند روی آنان اجرا شده است. براساس نتایج تحقیق، دختران دانشجو از رغبت تحصیلی بالاتری نسبت به دانشجویان پسر برخوردار می‌باشند. دانشجویان جوان از رغبت تحصیلی بیشتری نسبت به دانشجویان مسن برخوردارند. هرچه دانشجویان نسبت به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر تحصیلی علاقه مندی بیشتری داشته باشند، از رغبت تحصیلی بالاتری نیز برخوردار خواهند بود. میزان بالای رضایت از کیفیت آموزشی واحد دانشگاهی می‌تواند رغبت تحصیلی دانشجویان را افزایش دهد.

واژه‌های کلیدی: رغبت تحصیلی - انگیزش تحصیلی - دانشگاه آزاد اسلامی - مقیاس

رغبت تحصیلی

¹ - عضو هیأت علمی، گروه علوم اجتماعی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (نویسنده مسؤول) ebrahimpood@iaut.ac.ir

² - عضو هیأت علمی، گروه علوم اجتماعی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

³ - دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی، گروه تربیت بدنی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

مهم‌ترین عنصر در توسعه هر جامعه‌ای نیروی انسانی متخصص می‌باشد. داشتن نیروی انسانی متخصص نیازمند امکانات و زمینه‌های مساعد برای سرمایه‌گذاری در بسترهای آموزش در سطوح عمومی و عالی از یک سو و از آن مهم‌تر نیازمند انسان‌هایی است که به علم، آموزش و تحصیل علاقه کافی داشته و اعتقاد کافی نسبت به پیشتر بودن متخصصان هر جامعه در راهبری توسعه جامعه داشته باشند، می‌باشد. شناخت عواملی که بر میزان علاقه مندی و رغبت دانشجویان به تحصیل و ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر تحصیلی و پرداختن به تحقیق و پژوهش موثر می‌باشند، جزو عواملی است که با سرمایه‌گذاری روی آن‌ها می‌توان میزان رغبت و انگیزه دانشجویان نسبت به تحصیل و پژوهش را بالا برد و زمینه متخصص پروری را در جامعه مساعد کرد. رغبت تحصیلی به عنوان شاخص و متغیری روانی- اجتماعی می‌تواند در فرایند آموزش و تحصیل، نقش مثبت یا منفی ایفا کند و در نتیجه و برونداد یک سازمان آموزشی تأثیر زیادی داشته باشد. دانشجویانی که از میزان بالایی از رغبت تحصیلی برخوردارند می‌توانند از این عنصر در ترکیب با عناصر دیگر آموزشی به نحوی مطلوب برای ارتقای سطح علمی و آموزشی خود و مجموعه دانشگاهی استفاده کرده و برعکس، نبود این رغبت و علاقه مندی می‌تواند تأثیر سایر عوامل و عناصر آموزشی را به حداقل برساند و کیفیت و کارایی واحدهای آموزشی را پایین بیاورد.

نیروی انسانی ماهر و متخصص یکی از عوامل مؤثر در توسعه هر جامعه‌ای در ابعاد مختلف می‌باشد. جوامع مختلف برای به حداکثر رساندن توان علمی و مهارت‌های نیروی انسانی خود حداکثر سرمایه‌گذاری را در بخش‌های آموزشی و پژوهشی از جمله آموزش عالی انجام می‌دهند چرا که سرمایه‌گذاری در این زمینه منجر به تولید فکر و دانش و بهبود مدیریت و بهره‌وری در سایر عوامل تولید اقتصادی اجتماعی خواهد داشت. یکی از عوامل مؤثر در ارتقای توان علمی و تخصصی دانشجویان در مقاطع مختلف تحصیلی، سرمایه‌گذاری دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در جذب و به‌کارگیری نیروهای علمی و استادان مجرب و همچنین امکانات تحصیلی مختلف مانند فضای آموزشی و امکانات پژوهشی بوده و عوامل دیگر که شاید به نوعی مهم‌تر عامل اول باشد سطح روحیه و انگیزه و رغبت دانشجویان به تحصیل و آموزش و پژوهشی باشد زیرا بدون وجود دانشجویان با انگیزه و جویای علم و دانش در دانشگاه‌ها، امکانات آموزش و پژوهشی به

صورت بهینه مورد استفاده مطلوب قرار نخواهند گرفت با توجه به اینکه دانشگاه آزاد اسلامی به طور عام و واحد تبریز به طور خاص باید در زمینه دایر کردن رشته‌های تحصیلی جدید و جذب دانشجو و فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی به خصوص در مقاطع تحصیلات تکمیلی بتواند رویه منطقی را طی کند، به نظر می‌رسد باید ابتدا از وضعیت موجود رغبت تحصیلی دانشجویان در رشته‌های دایر در این واحد دانشگاهی ارزیابی صحیحی داشته باشد و نیز عوامل مؤثر در ارتقای این شاخص و متغیر را شناسایی کند تا نسبت به ارتقای شاخص‌های مرتبط در دوره‌های آتی و برنامه‌ریزی برای بالا بردن کیفیت عوامل و عناصر مختلف مؤثر در امر آموزش و پژوهش در این واحد دانشگاهی برنامه‌ریزی کند. زیرا هرگونه برنامه‌ریزی آموزشی بدون در نظر گرفتن علایق و خواسته‌های دانشجویان می‌تواند نتیجه کار را با مشکل مواجه سازد.

نگرش دانشجویان نسبت به رشته خود، عاملی است که می‌تواند در صورت مثبت بودن، رغبت و علاقه کافی را در آنان نسبت به تحصیل و ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر ایجاد کند و برعکس نگرش منفی نسبت به رشته و یا اعتقاد به اینکه آینده خوبی از نظر شغلی و اجتماعی - اقتصادی در اختیار فارغ‌التحصیلان رشته مورد نظر نخواهد بود، می‌تواند انگیزه و رغبت تحصیلی دانشجویان را کاهش داده و در موفقیت تحصیلی آنان تاثیر منفی داشته باشد.

دنیای امروز ما دچار تحولات و پیشرفت‌های چشمگیری گردیده و این رشد و ترقی با سرعت زیادی ما را به سوی جهان نو پیش می‌برد. همگام و همراه شدن با این پیشرفت نیازمند آموزش و پرورش و پژوهش پویا و فعال می‌باشد. سازمانی که با پرورش نیروهای متعدد و متخصص به آفرینش علم و تکنولوژی می‌پردازد. در جامعه ما نیز وظیفه شناسایی و پرورش استعدادها و نیروهای بالقوه و همچنین انتقال دانش و به وجود آوردن بینش، تفکر جدید و خلاقیت در فراگیران بر عهده این نظام می‌باشد. توجه به این اصول و به وجود آوردن شرایط و امکانات مادی و انسانی که یادگیرندگان با علاقه و اشتیاق و انگیزه لازم به یادگیری آموزش‌ها و مهارت‌ها بپردازند باید مد نظر برنامه‌ریزان و مربیان و مدیران آموزش و پرورش در همه سطوح مدارس و دانشگاه قرار گیرد.

بی‌شک ارائه راهکارهای افزایش انگیزش تحصیلی بدون توجه به نظریه‌های مرتبط با آن محکوم به شکست است. نظریه‌ها می‌توانند راهنمای عملی معلمان، مربیان، مشاوران و اساتید در ایجاد انگیزش فراگیران باشند. در این بخش مقاله نظریه‌های

انگیزش در قالب چهار رویکرد مهم روان‌شناسی به طور خلاصه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نظریه رفتارگرایی: این رویکرد بر عوامل بیرونی، محرک‌ها، پاداش‌ها و تنبیه‌هایی که در محیط رخ می‌دهد تأکید دارد. در این میان بر نقش پاداش به عنوان یک محرک یا واقعه جذاب که در نتیجه بروز رفتار معین ارائه می‌شود تأکید شده است. براین اساس، وقتی که به رفتار معین پاداش داده شود آن رفتار تقویت می‌شود.

نظریه انسان‌گرایی: این رویکرد به تمامیت رفتار آدمی تأکید دارد. مشهورترین نظریه‌پرداز این رویکرد آبراهام مازلو می‌باشد که نظریه سلسله مراتب نیازهای او معروف است. مازلو و همکاران او منابع درونی انگیزش آدمی برای خود شکوفایی و خودمختاری را مطرح کردند و شرط اساسی برای انگیزش افراد که کمک به بروز همین منابع درونی داشتند (لطف آبادی، 1384). نیاز را سر منشأ رفتار و انگیزه آدمی دانسته و بر همین اساس الگوی هفت‌گانه نیازهای انسانی را مطرح می‌کند که در پایین‌ترین مرتبه آن نیازهای زیستی و در بالاترین مرتبه نیاز به خود شکوفایی قرار دارد.

نظریه دیگری که درباره انگیزش مطرح شده نظریه انتخاب است، طبق این نظریه پنج نیاز اساسی: بقاء، دلبستگی و تعلق خاطر، قدرت، آزادی و سرگرمی منبع همه محرک‌های درونی و هدایت رفتاری هستند. به وسیله درک این نیازها می‌توان کلاس درس و مدرسه را به مکانی تبدیل کرد که فراگیران بخواهند یاد بگیرند کاری را با کیفیت عالی انجام دهند و با احترام و به شیوه‌ای مسئولانه رفتار کنند (رشد مشاور مدرسه، شماره 2).

نظریه شناختی: برای این دیدگاه، رفتار فرد اساساً ناشی از تفکر او است نه تقویت و پاداشی که در حال حاضر دریافت می‌کند یا در گذشته دریافت کرده است (استاپیک، 2002، به نقل از لطف آبادی، 1384) نظریه اسناد، که نگاهی شناختی به انگیزش دارد، نمونه‌ای از این رویکرد است. مطابق این نظریه که توسط واینر (1979) ارائه شده و ارتباط اسنادها را با وضعیت تحصیلی شاگردان را توضیح داده است، فرد در پی آن است که دلایل رفتارهای خود و دیگران را معلوم و آن‌ها را تبیین می‌کند. شاگردی که در امتحان موفق می‌شود یا شکست می‌خورد به تبیین مسأله می‌پردازد و آن را به عوامل درونی و بیرونی منتسب می‌کند (سیف، 1379).

نظریه اجتماعی - فرهنگی : این دیدگاه بر روابط بین فردی و هویت و مشارکت در امور جمعی تأکید دارد. وقتی که یک جمع (مدرسه خانواده و...) مؤید پیشرفت و یادگیری بیشتر باشد انگیزه بیشتری در افراد ایجاد می‌کند، همان طور که فرد در رفتار چگونگی غذا خوردن و لباس پوشیدن و خرید کردن اجتماعی می‌شود مشاهده چگونگی یادگیری دیگران و توجه افراد بزرگتر و صاحب منزلت به یادگیری نیز باعث برانگیخته شدن انگیزش او می‌گردد (ورگوف، تورکانیز و بارفلت، 2001، به نقل لطف آبادی، 1384). مفهوم هویت در این نظریه از جایگاه خاصی برخوردار است.

مطالعه علمی رفتار انسان و جستجوی انگیزه‌های متفاوت رفتاری، از دیر باز مورد توجه اندیشمندان علوم رفتاری بوده و هر کدام از آن‌ها، انگیزه را به صورت‌های مختلفی تعریف کرده‌اند. ساده‌ترین تعاریفی که برای انگیزه مطرح شده اند، عبارتند از :

- 1- محرکی درونی که انسان را به انجام کار بر می‌انگیزد.
- 2- حالت یا شرایطی که انسان را به انجام کاری ترغیب می‌کند.
- 3- انگیزه عبارت است از ایجاد شوق و علاقه رسیدن به چیزی یا انجام کاری. در مورد اینکه انگیزه می‌تواند انسان را به انجام کارهایی (فکری یا جسمی) وادار کند، همه دانشمندان علوم رفتاری متفق‌القول هستند، آنچه مورد اختلاف است، کم و کیف و نیز شکل و محتوای انگیزه‌ها و نحوه عمل آن‌هاست.

برخی روان شناسان از جمله ویلیام جیمز و ویلیام مک دوگان، انگیزه‌ها را ناشی از غرایز انسان دانسته و از جمله به انگیزه‌های ناشی از غریزه حسادت، عشق، کنجکاوی، تقلید، هم‌دردی و ترس از تاریکی و... نام برده‌اند.

عده‌ای دیگر، انگیزه‌ها را اکتسابی دانسته و آن‌ها را ناشی از رفتار خودآگاه فرد که در محیط اجتماعی انجام می‌گیرد، دانسته‌اند. ولی فروید در مقابل این دو دسته از روان شناسان، معتقد بود که یک سری از رفتارهای انسان ناشی از غرایز او و نیز یک سری از رفتارهای ناشی از ضمیر ناخودآگاه اوست.

کلارک هال در اواسط قرن بیستم تئوری رفتاری انگیزش را که بر رفتار خودآگاه انسان بیشتر تأکید داشت، ارائه کرد. بر اساس این تئوری نیازهای انسان منشأ اغلب تلاش‌ها و کوشش‌های اوست. بدین ترتیب که نیازهای افراد در آنها تنش ایجاد کرده، منجر به بروز خواسته‌هایی می‌شود که باید ارضا شوند تا با این کار تنش فرد کاهش

یافته و از بین برود. چیزی که در این میان مهم است، این که نیازهای مشابه همیشه منجر به خواست‌های مشابه نمی‌شوند و چگونگی شکل‌گیری این خواست‌ها در انسان، با توجه به محیط و شرایط اجتماعی او مقابل تبیین است. برای مثال نیاز به غذا برای تمام انسان‌ها مطرح است، ولی خواست‌ها برای ارضای این نیاز متفاوت است.

در حیطه نظریه‌های انگیزش می‌توان به افرادی چون وروم و دارندروف و آناگلوک اشاره کرد. وروم اعتقاد دارد که برای رضایت‌مندی فرد باید تلاش شود تا ارزیابی‌های دقیقی از بازدهی او صورت گیرد و اهداف شغلی کوتاه مدتی طراحی گردد بر این اساس رفتار انسانی نقش وسیله را دارد و رضایت‌مندی افراد در محیط‌های شغلی بر اساس عملکرد مؤثر و کسب اهداف شغلی ایجاد می‌شود. دارندروف به روش‌های اطلاع‌رسانی در رضایت‌مندی شغلی پرداخته و اعتقاد دارد که باید زمینه‌های مساعدی برای ارزیابی فراهم ساخت (سرداری، 1381).

در پیشینه تجربی تحقیق، عبدالله‌زاده (1380) در تحقیقی تحت عنوان بررسی فرهنگ سازمانی و تأثیر آن بر انگیزش کارکنان در شرکت ریخته‌گری تراکتورسازی به روش پیمایشی و با استفاده از شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب و با روش سیستماتیک و با استفاده از ابزار پرسشنامه کتبی به جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات اقدام کرده است. فرضیه اصلی تحقیق چنین بود: به نظر می‌رسد بین فرهنگ سازمانی شرکت و انگیزش کارکنان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که متغیر فرهنگ سازمانی و تک‌تک شاخص‌های آن رابطه معنی‌داری، هم با گرایش سازمانی و هم انگیزش کارکنان دارند. نتایج به دست آمده از تحلیل رگرسیون چند متغیره نیز نشان می‌دهد که 44 درصد تغییرات گرایش سازمانی توسط شاخص‌های سیستم پاداش، حمایت مدیریت توزیع اطلاعات، الگوهای ارتباطی، جمع‌گرایی و فرهنگ سازمانی تبیین می‌شود. همچنین نتایج نشان می‌دهد که 37 درصد تغییرات انگیزش توسط دو شاخص خلاقیت فردی و ارتباطی و بعد گرایش به خود سازمان تبیین می‌گردد. شیرازی (1380) در بررسی خود نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین انگیزش شغلی مردان و زنان دیده شده است و انگیزش زنان بیش از مردان می‌باشد. با اطمینان 95 درصد تفاوت بین سطح شغلی مختلف تحصیلی در بعد انگیزش معنی‌دار بوده است. تحصیلات دانشگاهی باعث افزایش انگیزش شغلی شده است. هم‌چنین کارکنان که بین 5 تا 10 سال خدمت دارند نسبت به سایر گروه‌ها انگیزش بیشتری دارند. هم‌چنین

کارکنانی که بیش از 40 سال سن دارند در مقایسه یا سایر کارکنان انگیزش کمتری در شغل خود دارند.

در تحقیق بخشی علی‌آباد که برای تعیین عوامل مؤثر بر انگیزش انجام داده است، طی یک مطالعه توصیفی کلیه اعضای هیأت علمی شاغل پرسشنامه 40 سؤالی را که بر اساس تئوری دو عاملی هرزبرگ طراحی گردیده بود، تکمیل کردند. نتایج نشان داد که 81 درصد اعضای هیات علمی عوامل بیرونی و 72 درصد آن‌ها عوامل درونی را بر ایجاد انگیزش شغلی مؤثر می‌دانند و در بین عوامل بیرونی به تربیت اهمیت عامل‌های حقوق و دستمزد، امنیت شغلی، شرایط محیط کار نحوه ارتباط با دیگران و سرپرستی، نظارت و خط مشی حاکم بر محیط کار و عوامل درونی به ترتیب ماهیت کار، شناخت و قدردانی از افراد - پیشرفت و توسعه شغلی موقعیت شغلی.

در تحقیقی که توسط قادری در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی انجام شده رابطه نگرش دانشجویان با عملکرد تحصیلی آنان مورد بررسی قرار گرفته و این رابط به صورت معنادار مشاهده شده است. علاوه بر این سطح کیفیت آموزشی دانشگاه و میزان رضایت دانشجویان از کارآیی و کیفیت آموزشی رشته خود تاثیر زیادی بر علاقه مندی یا بی‌علاقگی دانشجویان نسبت به تحصیل و تلاش علمی آنان دارد.

در تحقیق دیگری که توسط پیرانی در دانشگاه شاهد تهران انجام شده میزان احترام اجتماعی و استقبالی که از رشته‌های مختلف تحصیلی بعد از فارغ التحصیلی دانشجویان معتقدند در انتظار آنهاست، تأثیر زیادی بر رضایت مندی تحصیلی و نیز رغبت تحصیلی آنان دارد. اکثر دانشجویانی که از رضایت و رغبت تحصیلی بالایی برخوردار بوده‌اند آن‌هایی هستند که رشته تحصیلی‌شان مطابق با علاقه و خواست خودشان بوده و رشته انتخابی‌شان در اثر تحمیل والدین یا دیگران و نیز انتخابی از سر اجبار و ناگزیری نبوده است. در ادبیات مربوط به آزمون رغبت‌سنج تحصیلی که توسط دکتر سید منور یزدی و دکتر سیمین حسینیان و دفتر مشاوره وزارت آموزش و پرورش روایی و اعتبار آن و نیز روش نمره‌گذاری آن مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است، وجود تفاوت‌های فردی در افراد و دانشجویان و لزوم تشخیص میزان رغبت آن‌ها به رشته‌های تحصیلی و شغلی مختلف برای برنامه‌ریزی آموزشی و شغلی متناسب با خواست‌ها و علایق این افراد که در نهادهای آموزشی مختلف آماده پذیرفتن نقش‌های اجتماعی مختلف می‌شوند، به عنوان امری ضروری ذکر گردیده است. وجود تنوع در رشته‌های تحصیلی دانشگاه آزاد

اسلامی به نظر می‌رسد قبل از دایر کردن رشته‌های جدید دانشگاهی در هر واحدی از جمله واحد تبریز، اجرای آزمون رغبت‌سنجی تحصیلی و شناسایی عوامل مؤثر بر میزان رغبت تحصیلی دانشجویان فعلی این واحد دانشگاهی و سایر واحدها، برنامه‌ریزی برای ایجاد، ادامه یا تغییر در رشته‌های دانشگاهی این واحد را می‌تواند در مسیرهایی منطقی قرار دهد.

فرضیه‌های تحقیق

- 1- بین سن دانشجویان و میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد.
- 2- بین میزان علاقمندی دانشجویان به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر تحصیلی و میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد.
- 3- بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی و میزان رغبت تحصیلی دانشجویان رابطه وجود دارد.
- 4- بین میزان رضایت دانشجویان از کیفیت آموزشی دانشگاه و میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد.
- 5- بین نگرش دانشجویان نسبت به منزلت اجتماعی خود و میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد.
- 6- بین دانشجویان رشته‌های تحصیلی مختلف از نظر میزان رغبت تحصیلی تفاوت وجود دارد.

ابزار و روش

برای اجرای پژوهش حاضر از روش توصیفی پیمایشی استفاده گردیده است. از جامعه آماری 27000 نفری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، 221 نفر دانشجوی دختر با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه به عنوان نمونه آماری انتخاب شده و پرسش‌نامه تحقیق بر روی این نمونه اجرا گردیده و پس از گردآوری داده‌ها، مورد تحلیل آماری قرار گرفته است.

برای گردآوری داده‌های مورد نیاز برای سنجش متغیرهای تحقیق از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. برای ساخت شاخص‌ها و ابزار سنجش متغیر رغبت تحصیلی، از آزمون‌ها و منابع معتبر در رشته‌های جامعه‌شناسی و علوم تربیتی و برای سنجش

متغیرهای دیگر، از پرسش نامه محقق ساخته که اعتبار صوری آنها به تأیید داوران رسیده، استفاده گردیده است.

برای ساخت مقیاسی جهت اندازه‌گیری متغیر وابسته تحقیق یعنی رغبت تحصیلی دانشجویان، با بهره‌گیری از مقیاسی که دکتر حمزه گنجی برای بررسی و سنجش نگرش شغلی ساخته و در کتاب «ارزیابی شخصیت (پرسش نامه‌ها)» آن را تشریح کرده است، مقیاس سنجش نگرش تحصیلی یا مقیاس رغبت تحصیلی ساخته شده و مورد استفاده قرار گرفته است. این مقیاس از بیست گویه ساخته شده که هر کدام از آنها حاوی اظهار نظر پاسخ‌گویان به آن گویه در یکی از حالات کاملاً موافق، موافق، بدون نظر، مخالف و کاملاً مخالف را شامل می‌شود. به هر کدام از این حالات، بسته به اینکه اظهار نظر موجود در آن مثبت باشد یا منفی نمره‌ای بین 5 تا 1 داده شده است. چنانچه اظهار نظر موجود در یک گویه مثبت باشد. نمرات از 5 برای کاملاً موافقم شروع و به 1 برای کاملاً مخالفم ختم می‌شود. چنانچه اظهار نظر موجود در یک گویه منفی باشد، نمرات از 1 برای کاملاً موافقم شروع و به 5 برای کاملاً مخالفم ختم می‌شود. با توجه به اینکه تعداد گویه‌ها 20 مورد بوده و تعداد حالات پاسخگویی برای هر سوال 5 (از 1 تا 5) حالت می‌باشد، می‌توان میانگین مقیاس را ضرب تعداد گویه‌ها در عدد اختصاص یافته به حد وسط نمرات هر گویه یعنی عدد 3 به دست آورد. حاصل این محاسبه عدد 60 می‌باشد که گویای میانگین نمرات افراد از مقیاس رغبت تحصیلی است. بنابراین افرادی که نمره بالاتر از 60 را از این آزمون کسب کرده باشند، دارای رغبت تحصیلی بالا و قوی و افرادی که نمره پایین‌تر از 60 را از این آزمون کسب کرده باشند، دارای رغبت تحصیلی کمتر و ضعیف‌تر بوده‌اند.

جامعه آماری تحقیق، شامل تمامی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز و نمونه آماری شامل تعدادی از دانشجویان رشته‌های مختلف تحصیلی این واحد می‌باشد. روش نمونه‌گیری، تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم هر رشته بوده است. یعنی از دانشجویان هر رشته و مقطع تعدادی به تناسب کل جمعیت آن رشته بصورت تصادفی انتخاب شده و حجم نمونه پس از اجرای یک پیش‌آزمون و بر آورد صفت و واریانس صفت مورد بررسی در جامعه آماری با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران تعیین شده است. جامعه آماری تحقیق شامل 27000 نفر دانشجوی مشغول به تحصیل در واحد تبریز می‌باشد که در رشته‌های تحصیلی مختلف در مقاطع کاردانی، کارشناسی،

کارشناسی ارشد و دکترا مشغول به تحصیل می‌باشند. نمونه آماری نیز شامل 221 نفر از دانشجویان دختر رشته‌های مختلف این واحد می‌باشند که در سه گروه رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه و فنی و مهندسی گروه‌بندی شده‌اند.

یافته‌ها

فرضیه اول: بین سن دانشجویان و میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد. برای آزمون این فرضیه، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول زیر مشاهده می‌گردد.

جدول شماره (1)- جدول آزمون همبستگی پیرسون برای آزمون فرضیه اول

متغیر	همبستگی پیرسون	ضریب تعیین	حجم نمونه	سطح معنی‌داری
سن رغبت تحصیلی	-0/454	-0/908	221	0/045

با توجه به جدول آزمون همبستگی r پیرسون برای فرضیه اول، رابطه بین دو متغیر سن دانشجویان و میزان رغبت تحصیلی آنان $-0/454$ بوده و سطح معنی‌داری این آزمون در سطح دو دامنه‌ای $0/045$ می‌باشد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری این آزمون از حداقل سطح معنی‌داری یعنی $0/05$ کوچکتر می‌باشد، وجود رابطه بین این متغیر تأیید می‌گردد و فرضیه صفر رد می‌گردد.

منفی بودن مقدار مربوط به همبستگی نشان دهنده این است که رابطه بین سن دانشجویان و میزان رغبت تحصیلی آنان معکوس است. یعنی هر چه سن دانشجویان پایین تر باشد، میزان رغبت تحصیلی آنان بیشتر خواهد بود و این رابطه از نظر آماری نیز معنی‌دار است.

فرضیه دوم: بین میزان علاقمندی دانشجویان به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر تحصیلی و میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد. برای آزمون این فرضیه، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول زیر مشاهده می‌گردد.

جدول شماره (2) - جدول آزمون همبستگی پیرسون برای آزمون فرضیه دوم

متغیر	همبستگی پیرسون	ضریب تعیین	حجم نمونه	سطح معنی داری
علاقه‌مندی دانشجویان به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر رغبت تحصیلی	0/345	0/119	221	0/030

با توجه به جدول آزمون همبستگی r پیرسون برای آزمون فرضیه دوم، میزان رابطه یا همبستگی بین دو متغیر میزان علاقه مندی دانشجویان به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر تحصیلی و میزان رغبت تحصیلی دانشجویان «0/254 می‌باشد. با توجه به اینکه سطح معنی داری این آزمون 0/035 بوده و این مقدار از حداقل سطح معنی داری یعنی 0/05 کوچکتر می‌باشد وجود رابطه بین این دو متغیر تأیید می‌گردد و می‌توان گفت هر چه میزان این علاقه‌مندی نزد دانشجویان بیشتر باشد، میزان رغبت تحصیلی نیز بیشتر خواهد بود. هر چند نمی‌توان با قاطعیت، جهت تأثیر را یک طرفه دانست یعنی احتمالاً می‌توان میزان رغبت تحصیلی را نیز به عنوان متغیر مستقلی که می‌تواند میزان علاقه مندی دانشجویان به تحصیل در مقاطع بالاتر را تحت تأثیر قرار دهد در نظر گرفت.

فرضیه سوم: بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان و میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد.

با توجه به اینکه برای سنجش متغیر «پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان» از روش ذهنی تشخیص طبقه اجتماعی استفاده شده است، یعنی از خود دانشجویان خواسته شده است که تعلق خود و خانواده‌شان به یکی از پایگاه‌های پایین، متوسط و بالا اعلام کنند و این متغیر در مقیاس ترتیبی اندازه‌گیری شده است، از آزمون‌های غیرپارامتریک برای سنجش رابطه بین این دو متغیر استفاده شده است.

برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی مربع - خی استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول زیر مشاهده می‌گردد.

جدول شماره (3)- جدول آزمون همبستگی مربع- خی برای آزمون فرضیه سوم

جمع	رغبت تحصیلی				
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط		
36	6	18	12	بالا	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
157	8	94	55	متوسط	
28	5	5	18	پایین	
221	19	117	85	جمع	

سطح معنی داری دو دامنه‌ای	درجه آزادی	ارزش کای اسکوئر	
0/026	4	10/965	کای اسکوئر پیرسون
0/015	4	12/186	نسبت احتمال
0/222	1	1/480	پیوستگی خطی با خطی
		221	تعداد موارد معتبر

با توجه به جدول آزمون همبستگی مربع- خی برای آزمون فرضیه سوم تحقیق، مقدار مربوط به آزمون مربع- خی $10/965$ می‌باشد. سطح معنی داری آزمون مربع- خی با درج آزادی 4، $0/026$ می‌باشد. توجه به اینکه این سطح معنی داری از حداقل سطح معنی داری برای پذیرش وجود رابطه یعنی $0/05$ کوچکتر می‌باشد، وجود رابطه بین این دو متغیر مورد تأیید قرار می‌گیرد و فرضیه تحقیق مورد تأیید قرار گرفته و فرضیه صفر رد می‌گردد.

لازم به ذکر است که برای کاربردپذیر کردن آزمون مربع- خی در این فرضیه، متغیر رغبت تحصیلی «در مقیاس ترتیبی و با پنج سطح «خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد» مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته است و متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی دانشجویان نیز با سه سطح پایین، متوسط و بالا» اندازه‌گیری شده است. با توجه به اینکه هیچ یک از دانشجویان مورد بررسی، دارای میزان رغبت تحصیلی «خیلی کم» و «کم» نبوده‌اند، متغیر رغبت تحصیلی با سه سطح و متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی دانشجویان نیز در سه سطح در آزمون مربع- خی در جدول تقاطعی آن آورده شده است.

فرضیه چهارم: بین میزان رضایت دانشجویان از کیفیت آموزشی واحد دانشگاهی و میزان رغبت تحصیلی آنان، رابطه وجود دارد.»

با توجه به اینکه متغیر مستقل این فرضیه با استفاده از هشت سؤال پرسش‌نامه مورد سنجش قرار گرفته است. مقیاس مورد سنجش آن، فاصله‌ای در نظر گرفته شده و با توجه به اینکه متغیر وابسته این فرضیه نیز در مقیاس فاصله‌ای مورد سنجش قرار گرفته است، بنابراین برای آزمون سنجش رابطه بین این دو متغیر، آزمون همبستگی r پیرسون برای سنجش رابطه و پیوستگی بین این دو متغیر استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول زیر مشاهده می‌گردد.

جدول شماره (4) - جدول آزمون همبستگی پیرسون برای آزمون فرضیه چهارم

متغیر	همبستگی پیرسون	ضریب تعیین	حجم نمونه	سطح معنی‌داری
رضایت از کیفیت آموزشی واحد دانشگاهی رغبت تحصیلی	0/402	0/161	221	0/000

با توجه به اینکه در جدول آزمون همبستگی پیرسون برای فرضیه چهارم تحقیق، میزان رابطه بین دو متغیر «میزان رضایت دانشجویان از کیفیت آموزشی واحد تبریز» و «میزان رغبت تحصیلی دانشجویان» 0/402 می‌باشد، رابطه مورد نظر در فرضیه پنجم مورد تأیید قرار گرفته و فرضیه صفر رد می‌گردد. بنابراین هر چه دانشجویان رضایت بیشتری نسبت به کیفیت آموزشی واحد تبریز داشته باشند، به همان نسبت میزان علاقه، انگیزه یا رغبت تحصیلی‌شان نیز بیشتر خواهد بود.

فرضیه پنجم: بین نگرش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز نسبت به منزلت اجتماعی خود و میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد.
برای آزمون این فرضیه، از آزمون همبستگی مربع-خی استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول زیر مشاهده می‌گردد.

جدول شماره (5)- جدول آزمون همبستگی مربع - خی برای آزمون فرضیه پنجم

جمع	رغبت تحصیلی				
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	
20	0	2	10	8	خیلی منفی
35	10	6	12	7	منفی
70	26	31	8	5	متوسط
75	5	33	14	8	مثبت
21	5	10	9	12	خیلی مثبت
221	46	82	53	40	جمع

سطح معنی داری دو دانه ای	درجه آزادی	ارزش کای اسکوتر	
0/012	4	11/254	کای اسکوتر بیرسون
0/011	4	13/234	نسبت احتمال
0/0239	1	1/674	پیوستگی خطی با خطی
		221	تعداد موارد معتبر

با توجه به جدول آزمون همبستگی مربع - خی برای آزمون فرضیه پنجم تحقیق، مقدار مربوط به آزمون مربع - خی 11/254 می باشد. سطح معنی داری آزمون مربع - خی با درج آزادی 4، 0/012 می باشد. توجه به اینکه این سطح از حداقل سطح معنی داری برای پذیرش وجود رابطه یعنی 0/05 کوچکتر می باشد، وجود رابطه بین این دو متغیر «نگرش دانشجویان نسبت به منزلت اجتماعی خود» و «میزان رغبت تحصیلی» آنان مورد تأیید قرار می گیرد و فرضیه تحقیق مورد تأیید قرار گرفته و فرضیه صفر رد می گردد. بنابراین هر چه نگرش دانشجویان نسبت به منزلت اجتماعی خود و خانواده شان، مثبت باشد، به همان میزان رغبت تحصیلی آنان بیشتر خواهد بود. به عبارتی خودانگاره منزلتی دانشجویان با میزان رغبت تحصیلی آنان رابطه مثبت معنی داری دارد.

فرضیه ششم: بین دانشجویان رشته های مختلف (علوم انسانی، علوم پایه و فنی و مهندسی) از نظر میزان رغبت تحصیلی تفاوت وجود دارد.

با توجه به اینکه متغیر وابسته تحقیق یعنی میزان رغبت تحصیلی دانشجویان، در مقیاس فاصله‌ای مورد سنجش قرار گرفته است (با استفاده از سؤالات 1 تا 20 پرسش نامه تحقیق)، و گروه‌های مورد بررسی، شامل سه گروه می‌باشد. (دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه و فنی و مهندسی)، برای آزمون تفاوت بین این سه گروه از نظر میزان برخورداری از متغیر وابسته تحقیق و آزمون تفاوت میان این سه گروه از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه (آنوا) استفاده شده است. این آزمون، میانگین برخورداری افراد سه گروه مذکور را از نظر متغیر وابسته تحقیق با هم مورد مقایسه قرار می‌دهد نتایج مربوط به آزمون تحلیل واریانس در مورد فرضیه هفتم در جدول زیر مشاهده می‌گردد.

جدول شماره (6) - جدول آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای آزمون فرضیه ششم

متغیر	منابع متغیر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
رغبت تحصیلی	بین گروهی	42/533	2	21/252	0/234	0/792
	درون گروهی	19703/726	218	90/379		
	کل	19746/248	220			

متغیر	رشته تحصیلی	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
رغبت	علوم انسانی	88	39/21	7/272
تحصیلی	علوم پایه	33	40/28	4/968
	فنی و مهندسی	100	42/84	3/454

با توجه به اینکه سطح معنی‌داری تفاوت بین سه گروه دانشجویان (دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه و فنی و مهندسی) از نظر میزان رغبت تحصیلی، 0/792 می‌باشد و این مقدار، از 0/05 یعنی حداقل سطح معنی‌داری برای تفاوت بین گروه‌ها، بزرگتر می‌باشد، وجود تفاوت معنی‌دار بین میانگین رغبت تحصیلی در سه گروه مورد بررسی رد می‌گردد و فرضیه صفر که بیانگر عدم وجود تفاوت بین دانشجویان رشته‌های مختلف از نظر میزان رغبت تحصیلی است، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

بحث و نتایج

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز برای داشتن دانشجویانی با رغبت تحصیلی بالا می‌تواند در برخی زمینه‌ها اقداماتی انجام دهد. بخشی از اقدامات پیشنهادی حاصل از نتایج تحقیق حاضر عبارتند از:

- با بالابردن کیفیت آموزش و بهره‌گیری از تمام امکانات آموزشی واحد و برنامه‌ریزی منظم و مستمر و دایر کردن رشته‌های جدید و نیز مقاطع تحصیلات تکمیلی برای رشته‌های موجود در این واحد، زمینه را برای ادامه تحصیل دانشجویان در این واحد در مقاطع تحصیلی بالاتر فراهم نماید.
- با جذب اعضای هیأت علمی جوان و بانگیزه و نیز دعوت از استادان مجرب برای تدریس دروس مختلف موجود در این واحد به خصوص در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری و استفاده از همکاری‌های علمی- پژوهشی آنان و نیز سرمایه‌گذاری برای خرید تجهیزات و وسایل کلاسی و آزمایشگاهی و کارگاهی مورد نیاز برای تدریس دروس رشته‌های مختلف، رضایت آموزشی دانشجویان از واحد تبریز را بالا برده و با این کار رغبت تحصیلی آنان را افزایش دهد.
- با برگزاری کلاس‌ها و جلسات خاص (به صورت واحدهای درسی یا جلسات هفتگی) در زمینه آموزش مهارت‌های زندگی، خودانگاره دانشجویان در زمینه‌های مختلف اجتماعی بالاخص در زمینه نگرش آنان نسبت به منزلت اجتماعی‌شان را در جهت مثبت هدایت نموده، با این اقدام زمینه را برای افزایش رغبت تحصیلی آنان فراهم نماید.
- با فعال‌تر کردن کانون فارغ‌التحصیلان دانشگاه، زمینه را برای ارتباط بیشتر فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با مجموعه دانشگاه و ارتقاء مستمر سطح توانمندی آن‌ها، زمینه جذب فارغ‌التحصیلان در فرصت‌های شغلی به وجود آمده در خود دانشگاه را فراهم نموده و انگیزه تحصیل و امید به اشتغال را در دانشجویان در حال تحصیل افزایش دهد.

منابع:

- ابراهیم‌پور، د (1379)، بررسی عوامل موثر بر علاقه مندی معلمان و مدیران راهنمایی و متوسطه نسبت به افزایش اطلاعات و مهارت‌های شغلی، شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی
- اصغرنژاد، ع (1382)، راه‌های تقویت انگیزش در دانشجویان دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران
- بخشی علی‌آباد، ح و نوروزی، حسینی، ز (1383)، عوامل موثر بر انگیزش شغلی برای یاد انگیزش شغلی. اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان. جمله ایرانی آموزش در علوم پزشکی 4 (12): 33-4
- توسلی، غ و ابراهیم‌پور، د (1390)، هویت‌یابی مدرن و سرمایه اجتماعی دانشجویان، فصلنامه جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، سال اول شماره 1، زمستان 90
- حسین نژاد، غ (1386)، لذت یادگیری، تهران: آمیتیس
- ساروخانی، ب (1376)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- سیف، ع. ا (1379)، روانشناسی تربیتی، تهران: آگاه
- سرمد، ز. بازرگان، ع. حجازی، ا (1376)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: آگاه
- سرداری، ا (1381)، بررسی عوامل موثر در رضایت مندی شغلی کارکنان، دانشور، ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد، سال 9، شماره 39
- شیرازی، ج (1380)، بررسی عوامل موثر در انگیزش شغلی کارکنانی ستاد مرکزی بنیاد شهید براساس نظریه دو عاملی هرز برک از دیدگاه کارکنان، پایان نامه ارشد دانشگاه آزاد تهران مرکزی
- عبدالله‌زاده، ح (1380)، بررسی فرهنگ سازمانی شرکت و انگیزش کارکنان، پایان نامه کارشناسی ارشد، پژوهش علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز
- عبدالله‌فام، ر و ابراهیم‌پور، د (1388)، کیفیت‌گرایی کارکنان و نقش آن در ارتقاء کیفیت خدمات آموزشی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی، شماره پنجم، سال اول، زمستان 88
- کدیور، پ (1384)، روانشناسی تربیتی، تهران: سمت
- گنجی، ح (1382)، ارزیابی شخصیت (پرسشنامه‌ها)، تهران: ارسباران
- لطف آبادی، ح (1384)، روانشناسی تربیتی، تهران: سمت

-
- محمودی، ز (1377)، بررسی تاثیر خود پنداره دانشجویان بر پیشرفت تحصیلی آنان، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی، دانشگاه تهران
 - نشریه رشد تکنولوژی آموزشی (1386)، آبان ماه دوره بیست و سوم، شماره 186
 - نشریه رشد مشاوره مدرسه (1386)، زمستان، دوره سوم، شماره 2